

Kvällen då en ny sorts balett föddes

Berättelse

Onsdagen den 1 mars 1950 var det premiär i Västerås. Inne i teatern satt publiken och väntade på något nytt. Den här kvällen skulle baletten *Fröken Julie* visas för allra första gången, och det var Birgit Cullberg som hade skapat den. Hon var då 41 år gammal och hade länge kämpat för att få sina idéer prövade på en riktig scen. Få i salen anade att kvällen skulle bli en vändpunkt i hennes liv.

Baletten byggde på August Strindbergs kända pjäs, och musiken var komponerad av Ture Rangström. Eftersom föreställningen skulle resa runt i landet, hade Riksteatern gått in som arrangör. Men innan turnén kunde börja måste verket möta sin första publik, och det skedde alltså här i Västerås.

När musiken klingade ut i salen blev det tyst. På scenen dansade Elsa Marianne von Rosen rollen som Julie, en ung kvinna ur en rik familj. Julius Mengarelli dansade tjänaren Jean, och Birgit Cullberg gick själv in i rollen som Kristin. Berättelsen utspelade sig under en midsommarnatt och handlade om de svåra och farliga känslorna mellan Julie och Jean – om lust, stolthet och förnedring.

Det publiken fick se var något de inte var vana vid. Tidigare hade baletter ofta varit lätta och vackra, gjorda för att behaga ögat. Cullbergs verk var i stället ett genomkomponerat dansdrama, där varje rörelse bar på en känsla. Dansarna talade med kroppen om sådant som annars är svårt att sätta ord på. I stället för att enbart visa skicklighet berättade de en allvarlig historia, steg för steg, ända fram till det bittra slutet.

När föreställningen var över bröt applåderna ut, och publiken klappade länge. Det stod klart att de hade sett något ovanligt. Senare samma år fick *Fröken Julie* dessutom premiär på Operan i Stockholm, vilket spred verket till en ännu större publik.

Premiärkvällen i Västerås blev Birgit Cullbergs stora genombrott. Efter den var hon en koreograf som man räknade med, och hennes idé om dansen som berättelse hade visat sig bära. I dag betraktas *Fröken Julie* som ett av den svenska dansens viktigaste verk, och baletten dansas fortfarande, både i Sverige och utomlands.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
premiär	första gången något visas
vändpunkt	ett ögonblick då något ändrar riktning
komponera	skapa eller skriva (ofta om musik)
arrangör	den som ordnar och ansvarar för något
turné	en resa med föreställningar på flera orter

ORD	FÖRKLARING
utspela sig	hända, äga rum
förnedring	när någon görs liten och förödmjukas
genomkomponerad	noga gjord i varje del, från början till slut
behaga	göra någon nöjd och glad
applåd	när publiken klappar händerna
betrakta som	se på något som, anse vara

Läsförståelsefrågor

1. Hur gammal var Birgit Cullberg på premiärkvällen?
 1. 31 år
 2. 41 år
 3. 51 år
2. Vem var arrangör för föreställningen?
 1. Operan i Stockholm
 2. Riksteatern
 3. August Strindberg
3. Vilken roll dansade Birgit Cullberg själv?
 1. Julie
 2. Jean
 3. Kristin
4. Vad var nytt med Cullbergs balett jämfört med tidigare baletter?
 1. Den var ett dansdrama där varje rörelse bar på en känsla
 2. Den var lätt och bara till för att behaga ögat
 3. Den hade varken musik eller handling
5. Vad hände med baletten senare samma år?
 1. Den lades ner
 2. Den fick premiär på Operan i Stockholm
 3. Den förbjöds
6. Stämmer påståendena? Svara *ja*, *nej* eller *det står inte i texten*.
 1. Musiken till baletten var komponerad av Ture Rangström.
 2. Premiären hölls i Stockholm.
 3. Baletten dansas fortfarande i dag.
7. Vad menas med att dansarna “talade med kroppen om sådant som annars är svårt att sätta ord på”? (öppen fråga)
8. Texten kallar kvällen en “vändpunkt” i Cullbergs liv. Varför är det ett passande ord? (inferens)
9. Varför tror du att en publik kan bli starkt berörd av en historia som berättas utan ord? (inferens)

Facit

1. 41 år
1. Riksteatern
1. Kristin
1. Den var ett dansdrama där varje rörelse bar på en känsla
1. Den fick premiär på Operan i Stockholm
1. ja b) nej (premiären hölls i Västerås) c) ja
- Exempel på svar: Dansarna uttryckte känslor och inre tankar genom rörelser i stället för med ord, sådant som är svårt att förklara med tal.
- Exempel på svar: Efter kvällen blev hon känd och erkänd som koreograf. Livet tog en ny riktning, från osäkerhet till framgång.
- Exempel på svar: Rörelser och musik kan nå känslorna direkt, utan att man behöver förstå ett språk. Publiken kan känna med personerna på scenen.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Texten är på B1 och skriven i preteritum (dåtid). Den ger en närbild av Cullbergs genombrott och kompletterar den biografiska texten utan att upprepa den. Notera att premiärdatumet (1 mars 1950) stämmer med hennes ålder (född 1908, alltså 41 år). Öva gärna bisatser med eftersom, innan och vilket, samt preteritum. Tema: ett ögonblick som blir en vändpunkt.

Diskussionsfrågor

- Cullberg ville att dansen skulle berätta en allvarlig historia, inte bara vara vacker. Ska konst utmana och beröra, eller mest vara behaglig att se på?
- Premiärkvällen blev en vändpunkt för Cullberg. Har du upplevt en händelse som ändrade riktningen i ditt liv? Berätta om du vill.
- *Fröken Julie* bygger på en gammal pjäs men gjordes om till något nytt. Varför kan det vara bra att återanvända kända berättelser på nya sätt?
- **Skriv (4 meningar):** Skriv om en gång då du själv vågade visa något du hade arbetat länge med för andra människor.

Källor och faktagranskning

- Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (SKBL): Birgit Ragnhild Cullberg – <https://skbl.se/sv/artikel/BirgitCullberg>
- Wikipedia: Birgit Cullberg – https://en.wikipedia.org/wiki/Birgit_Cullberg
- Cullbergbaletten (Riksteatern) – <https://cullberg.com>
- Wikipedia: Fröken Julie (balett) – [https://sv.wikipedia.org/wiki/Fr%C3%B6ken_Julie_\(balett\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Fr%C3%B6ken_Julie_(balett))
- Wikipedia: Cullbergbaletten – <https://sv.wikipedia.org/wiki/Cullbergbaletten>

Faktagranskad i juni 2026. Birgit Cullberg föddes 3 augusti 1908 i Nyköping och dog 8 september 1999 i Stockholm. Hon bestämde sig för att bli dansare först i vuxen ålder och fick sitt stora genombrott med baletten Fröken Julie, som hade urpremiär i Västerås den 1 mars 1950. Hon grundade Cullbergbaletten 1967 och gjorde även prisbelönt TV-dans (bland annat Den elaka drottningen, Prix Italia 1961). Hon var gift med skådespelaren Anders Ek 1942–1949 och var mor till Niklas, Mats och Malin Ek; sonen Mats Ek tog över Cullbergbaletten 1985. Bilden är ett porträtt taget 1943 av K. W. Gullers, public domain via Wikimedia Commons (Nordiska museet).

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.